

4. Судебная практика в советской правовой системе – М., 1975. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.vuzlib.org>
5. Малишев Б. Судова практика: поняття, ознаки, структура / Б. Малишев // Часопис Київського університету права. – 2005. – №2. – С. 22 - 27.
6. Подольская П. Прецедент как источник права в романно-германской правовой семье / П. А. Подольская // Вестник Московского университета. – 1999. – №6. – С. 83 - 86.
7. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.96 р. № 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
8. Скакун О. Законотворча (правотворча) функція Конституційного Суду України / О. Ф. Скакун / / Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – Вип. 16. – 2003. – С. 60 - 68.
9. Судебная практика как источник права. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.vuzlib.org>
10. Решетникова И. Доказательственное право в Англии и США / И. Решетникова. – М.: Городец. – 1999. – 284 с.
11. Кузнєцова Н. Судова практика як складова підвищення ефективності правозастосування / Н. Кузнєцова / Становлення господарської юстиції в Україні – 20 років досвіду. Проблеми і перспективи: матеріали науково-практичної конференції (24 – 26 травня 2011, м. Одеса). – Одеса: Астропринт, 2011. – 596 с.
12. Алексеев С. Право на пороге нового тысячелетия: некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи / Алексеев С. С. – М.: Статут. – 2000. – 256 с.

УДК 342.5

М.Б. Желік, суддя Львівського апеляційного господарського суду

ПРАВОВА АКТИВНІСТЬ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ РЕАЛІЯХ

У статті проаналізовано інститут правової активності з позицій теорії права. Особливу увагу присвячено ролі і значенню правової активності для сучасних реалій державотворення. Визначаються особистісні і соціальні фактори, що здійснюють вплив на правову активність особистості. Розроблено власну наукову класифікацію видів правової активності у залежності від сфери правового регулювання суспільних відносин. Розкрито проблему співвідношення правової активності та правомірної поведінки.

Ключові слова: права активність, особистість, правомірна поведінка, права реальність.

В статье проанализированы институт правовой активности с позиций теории права. Особое внимание уделено роли и значению правовой активности для современных реалиях. Определяются личностные и социальные факторы, которые оказывают влияние на правовую активность личности. Разработана собственная научная классификация видов правовой активности в зависимости от сферы правового регулирования общественных отношений. Раскрыта проблема соотношения правовой активности и правомерного поведения.

Ключевые слова: правовая активность, личность, правомерное поведение, правовая реальность.

The paper explores the institution of legal activity from the standpoint of legal theory. Particular attention is devoted to the role and value of legal activity to contemporary realities of the state. Identify personal and social factors influencing the activity of the legal person. Developed their own scientific classification of legal activity, depending on the scope of legal regulation of social relations. The problem of the legal relationship of activity and lawful behavior.

Keywords: legal activity, personality, good behavior, law a reality.

Постановка проблеми. Сучасна державність перебуває на стадії перетворень і реформ, які зачіпають усі сфери життєдіяльності суспільства. Українська держава і суспільство трансформуються зазнаючи докорінних змін, що породжують конфліктогенність політичних і правових процесів і складають «каркас» вітчизняної правової реальності. Конституційні засади державності зазначають, що народ є єдиним джерелом влади, тому феномен громадської активності у впорядкування суспільних відносин носить принциповий характер для формується української правової сфери. Таким чином, на сучасному етапі першорядне значення мають питання послідовного забезпечення прав і свобод особистості, гарантування взаємної відповідальності державної влади та особистості, а також пошуку нової моделі відносин між людиною, суспільством і державою, де центром стають саме антропологічні інтереси.

Стан дослідження. У спеціальній літературі розгляд проблем правової активності досліджувалися у працях представників української та зарубіжної юриспруденції, серед них С. Алексєєв, Т. Гарасимів, М. Козюбра, М. Матузов, П. Рабінович, О. Скакун, С. Сливка та ін. Слід констатувати, що вагомою прогалиною теоретичної юриспруденції є відсутність єдиного комплексного розуміння правової активності. Дана наукова стаття ставить за мету проаналізувати сутність та значення правової активності особі сучасному суспільстві.

Виклад основних положень. Розвиток громадянського суспільства неможливий без найважливішої складової даного процесу - соціально-корисної, активної поведінки особистості, що забезпечує конструктивний розвиток суспільства. Правова активність особистості полягає у добровільній, свідомій діяльності, що виражається в інтересі до права, повазі права, визнання високого престижу діяльності правових установ, пов'язана з пошуком найбільш ефективних шляхів використання індивідом своїх правомочностей або реалізації своїх громадянських обов'язків, громадянського обов'язку в правовій сфері. Правова активність особистості - це, природно, правомірна поведінка, але вона є особливою тому, що особистість діє більш ініціативно, активно і результативно.

Тобто правова активність - вищий рівень правомірної поведінки особистості, що характеризує її напружену, ініціативну діяльність з ефективного і найбільш повного здійснення та захисту прав і виконання обов'язків.

Правова активність особистості першочергово детермінується самою сутністю людини.

Людина як особистість - активний творчий суб'єкт суспільства; її життя, честь, гідність і свобода, праця і енергія, підприємливість і завзяття, недоторканність і природні права, її інтелект - найважливіші чинники його розвитку; від неї залежить розв'язання складних проблем сьогодення, формування нового цивілізованого, демократичного, гуманного українського суспільства, запровадження нових форм його організації, життя людей. Поняття особистості як суб'єкта відносин і свідомої діяльності пов'язане з поєднанням найсуттєвіших індивідуальних особливостей людини з характером суспільних відносин і можливостями впливу на власний і суспільний поступ. У цьому розкривається цілісність людини в єдності її індивідуальних здібностей, талантів і виконуваних соціальних функцій. Особистість засвоює в специфічній формі соціальні переконання, а водночас відображаючи або відтворюючи свій внутрішній світ в установках, поведінці і ставленні до інших людей, до суспільства загалом [1, с.216].

Людська особистість (не таємнича, ізольована від інших особистостей персоналістів, а соціальна, пов'язана всіма своїми коренями з колективом) є в цьому діалектичному процесі „ототожнення” активною стороною, єдиним діяльним суб'єктом, творцем

усіх змін і процесів. Вона – єдиний суб'єкт історії, що діє незалежно навіть від того, що в деяких ситуаціях продукти її власних рук, взаємини і соціальні механізми вирізняються, починають жити немовби власним життям, оволодівають нею самою, що, своєю чергою, призводить до відчуження свідомості, до приписування людським творам власної особливої активності і незалежного існування. У прагненні до подолання явищ відчуження, у діалектиці пристосування суб'єктивного світу до того, що людина знаходить готовим, полягає основа потягу до емансипації [2, с. 62].

У процесі сучасних модернізаційних трансформацій за рахунок постійної зміни парадигми суспільних відносин від командної до демократичної субстанції світобуття, створюються передумови самореалізації особистості в державно-правовій сфері. Проте слід визнати, що процес самореалізації протікає в політичній і правовій культурі не спонтанно, ментально-історичні інтенції певного типу права і держави накладають свій відбиток на діяльнісному факторі особистості, в домінанті через регулярно повторювані стереотипи поведінки. Саме повторюваність соціальних інтенцій у різних країнах і політико-правових системах дозволяє зробити припущення про людська особистість підпадає під вплив певних соціальних механізмів, що характеризують конкретні типи політико-правової культури.

Правова активність виражається в правомірній діяльності особистості, пов'язаної з їх участю у вирішенні державних та громадських справ та у забезпеченні правопорядку.

Соціально-правова сфера реалізації особистості в процесі являє собою систему соціонормативних регуляторів які провокують ступінь участі особистості в політико-правовому житті суспільства і забезпечується формування особливого типу взаємин держави, особи і державної влади. При розгляді соціальних чинників при реалізації правової активності акцент в основному робиться на трьох базових аспектах:

- Стереотипах поведінки, регульованих інститутами громадянського суспільства, що мають справу з якимись вічними цінностями будь-якого високоорганізованого суспільства;
- Інституційній системі суспільства, що включає в себе нормативно-регулятивну систему активності особистості та її діяльності в державно-правовому просторі відповідно до традиційної для цього суспільства системою політико-правових цінностей;
- Спрямованості політико-правової ментальності даного суспільства, що дозволяє конституювати в цьому просторі правову особистість, при цьому наділяє особливими властивостями і якостями особистість для здійснення нею активних правових дій.

Правова активність є найвищим проявом правомірності в поведінці особистості, що володіє високим рівнем правосвідомості та правової культури. Конструкту правової активності особистості, на рівні свого категоріального осмислення як складової правосвідомості а, отже, і правової культури, об'єктивно передбачає з'ясування функціональної значущості факторів і тенденцій, які формують правову активність особистості. Насамперед, це економічні фактори розвитку правової активності – правовий захист права власності, свобода підприємництва і т.д., тобто все те, що надає ефективну стимулюючу дію на правову активність людини, націлюючи його на економічну самостійність у майбутньому.

Політичні фактори стимулювання правової активності особистості базуються, насамперед, на демократизм суспільства, народовладдя, що забезпечують зростання соціальної активності людини, найбільш повне використання конституційних прав і свобод. Це сприяє формуванню у громадян правової культури, глибокої поваги до закону, соціально-активної поведінки у сфері правового регулювання.

На розвиток правової активності особистості безпосередній вплив надають со-

ціальні чинники, про що переконливо свідчить сучасна дійсність: повага з боку держави людини, визнання пріоритету її прав і свобод, соціальна справедливість створюють у людини відчуття захищеності, стимулюючи тим самим його соціальну поведінку і соціальну активність.

Духовні чинники також слід віднести до системоутворюючим у формуванні правової активності особистості та її соціально-корисного поведінки. Вони є визначальними у зростанні освіченості особистості, її культури, підвищення її морального потенціалу, надають стимулюючу значення для розвитку правової активності особистості. Чим вище рівень правової освіченості, тим вище рівень правової активності. Таким чином, в системі детермінант правової активності вельми важливе місце займають соціально-економічні, політичні та духовні детермінанти. Вони створюють базу правової активності, зумовлюють зростаючі кількісні і якісні: її характеристики.

Завдання підвищення суспільної активності особистості особливо актуальне сьогодні, в період економічної кризи та кризи довіри до державно владних інституцій. Очевидна необхідність розробки таких сучасних систем соціального управління та регулювання поведінки особистості, які б забезпечили результативне використання людського чинника, дали б змогу максимально реалізувати діяльнісні інтереси особистості та соціальної групи, тобто потрібні дослідження та розробка сучасних механізмів управління і формування активної поведінки особистості та чинників, що її визначають.

Правова активність як процес соціальної діяльності людини має статичний і динамічну вимір. Статична, або змістовна сторона правової активності розкриває особливості рівень та якість соціальної діяльності особи у сфері права. Динамічна сторона свідчить про її постійний розвиток і вдосконалення. Сучасний етап розвитку політичної системи характеризується появою нових соціальних типів особистості, які є носіями інноваційних політико-правових світоглядних норм і цінностей, утвердження і поширення яких в суспільстві знаменує собою якісні перетворення правової культури.

Разом з тим кожна форма правової активності має свою специфіку, пов'язану з конкретним видом суспільних відносин, що служить підставою для відокремлення соціально-правової активності у сфері правового регулювання. Так, на нашу думку, слід виділити такі види правової активності у залежності від сфери її здійснення:

Політико-громадська активність, яка проявляється через політичну участь особи - вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів та процес вироблення політичних рішень;

Активність у сфері захисту правопорядку - активна поведінка у сфері налагодження ефективної роботи щодо зміцнення законності, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями;

Інформаційна активність особи – діяльність суб'єкта у забезпеченні права щодо вільного збирання, одержання, зберігання, використання та поширення інформацію та створення системи умов захисту інформації.

Екологічна активність особи – форма і сила прояву діяльності суб'єкта (фізичного чи юридичного), відмінною ознакою якої є ступінь інтенсивності цієї діяльності, спрямованої на гармонізацію взаємодії людини і навколишнього середовища, особистості і суспільства, коли здійснення активного впливу суспільства на природу, середовище узгоджується з його впливом на людину як на біосоціальну і соціальну істоту.

Господарсько-майнова активність – активність у сфері господарсько-торгівельної діяльності та у сфері власності;

Процесуально-правова активність — діяльність суб'єкта щодо сприяння захисту прав і свободи людини та громадянина та забезпечення відновлення (визнання) порушених прав через судові органи та інші компетентні органи державної влади.

Вищим рівнем мотивації правомірної поведінки вважається переконаність особистості в соціальній цінності скоєного вчинку, корисного для суспільства, для оточуючих, рідних і близьких. В. І. Гойман розуміє термін «правова активність» як міру ініціативності поведінки, у зв'язку: з чим виділяє три рівня правової активності: високий (творчий), середній (виконавський) і низький (репродуктивний) [3, с. 111].

Якщо творчий рівень правової активності відрізняється значною розвиненістю і проявом у правовій діяльності всіх груп правових властивостей особистості - інформативних, ціннісно-орієнтувальних і поведінкових, то низький рівень характеризується слабкою виразністю всіх груп властивостей, їх недостатньою стійкістю і глибиною. Безсумнівно, для правової особистості характерний високий рівень правової активності. Звернемо увагу, що в категорію правової особистості ми вкладаємо розуміння не просто «особистість, яка проживає в правовій державі» або «ініціативна, соціально-активна особистість».

Правове життя є вагомим специфічним різновидом суспільного життя, яка охоплює відповідні сторони буття кожної особистості і суспільства і в якій визначальним моментом виступає взаємовідношення права і особистості. Багато в чому це - процес виробництва і відтворення політико-правових відносин, що виникають між людьми з приводу реалізації їхніх інтересів. Тому найважливішою функцією правової активності є досягнення особистістю вміння орієнтуватися в політико-правовому просторі, бажання реалізовувати правові настанови, наявність правоповажних властивостей у особистості і дієвість особистості у сфері права.

Висновки. В умовах сучасного суспільного розвитку, що характеризується зростаючою криміналізацією суспільства, неготовність сприймати зміни, що відбуваються, економічні та державно-владні кризи особливо актуалізується проблема формування правової особистості, що ставить право найвищою соціальною цінністю.

Правова активність особистості першочергово детермінується самою сутністю людини, тобто її антропологічними властивостями (життя, честь, гідність і свобода, підприємливість, інтелект тощо) та соціальними і інтенціями (економічні, політичні фактори, морально-духовні стереотипи суспільства). Правову активність у залежності від сфери правового регулювання поділяється на: політико-громадську активність, активність у сфері захисту правопорядку, інформаційна активність, екологічна активність, господарсько-майнова активність та процесуально-правова активність особи.

Перспективним напрямком наукового пошуку, на думку автора, є дослідження проблем політичної активності особи та її вплив на систему права сучасних держав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гарасимів Т.З. Девіантна поведінка особистості: філософсько-правовий вимір: монографія / Т. З. Гарасимів. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. - 524 с.
2. Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник / [заг. ред. В. Андрушенка, М. Горлача]. - [2-е вид., випр. й доп.]. - Київ; Харків: Рубікон, 1997. - 398 с.
3. Гойман В.И. Формирование правовой личности как составная часть коммунистического воспитания / В.И Гойман - М.: Высш. шк., 1988. - 152 с.